

OYUN TEORİK YAKLAŞIMLA 1998 TÜRKİYE-SURİYE KRİZİNİN ANALİZİ

*Yrd. Doç.Dr. Cumhur Mumcu

***Prof.Dr. Yasemin Kahramaner

1.GİRİŞ

1990'lı yılların sonları, birçok uluslararası sorun için dış politika ile iç politikanın iç içe geçtiği yıllar olarak tarihe geçti. Bu olgu, diplomasi alanının genişlemesine işaret ediyor. Diplomasi alanının genişlemesi, sadece iç politikada zor durumda kalan liderlerin veya siyasi kadroların, dış politikada elde edebilecekleri bir kazanımla iç politikada itibar elde etme heveslerinden kaynaklanmıyor. Saptırma teorisi, diplomasi alanının genişlemesini, bu heveslerin tatmini açısından, ancak bir ölçüde açıklar.(Levy, 1989: 282-285) Ayrıca, böyle bir ilişki varsa bile, her zaman ortaya çıktığını söylemek mümkün değil. Ampirik bulgulara ulaşabilmek için de henüz çok erken. Soğuk Savaşın arşivlerine bile henüz ulaşamayan tarihçilerden bu tür ampirik sonuçları beklemek haksızlık olur. Bu nedenle, biraz da irade dışı bir durumla karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür.

Bununla birlikte, ulus devletler hukuksal açıdan hala egemen veya bir başka deyişle eşit. En azından, BM Anayasasına göre böyle. Dış politika karar vericilerinin, karar verme sürecindeki seçenekleri dar bir ulusal çıkar profilinden değerlendirme şansı da yok denecek kadar az. Diğer yandan.

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü Öğretim üyesi "

**İstanbul Ticaret Üniversitesi, Matematik Bölümü Öğretim Üyesi

Uluslararası Krizler, karar verme zamanının kısıtlı olduğu bir zaman kesitine işaret eder. Bu iki olguyu birlikte ele aldığımızda, "kriz yönetimi krizden önce başlar" ilkesi sadece haklı bir tespit değil, aynı zamanda karar vericilerin toplumu bu anarşik ve stresli ortama hazırlamaları gerektiğine işaret ediyor.

Uluslararası veya küresel bir oyun oynandığını hemen her gün tekrar ediyoruz. Bu oyunun oyuncuları, sadece devlet adamları veya dış politika karar vericileri değil. Dış politika oyununun hükümet veya devletler dışındaki oyuncuları arttı. İç politikada güçlü olmayan kadroların, geçmiş dönemlere kıyasla daha fazla zorlandıkları bir döneme tanıklık ediyoruz. Bu nedenle, rejimin ismi ne olursa olsun, kriz anlarında yöneltilen tehdidin, karşı tarafın algılamasındaki inandırıcılık düzeyini etkileyen bağımsız değişkenlerin sayısının arttığını söyleyebiliriz. Bu açıdan bakılınca, Türkiye ve Suriye arasında 1998 yılının Sonbaharında meydana gelen krizin bazı özellikleri var.

Birincisi, Türkiye'nin dış ve tabii iç politikasını yönlendiren alt coğrafi alanın önemli bir ölçüde Ortadoğu'ya kaymasıdır. Bununla Balkanları, Kafkasları ve Atlantik Ötesi ilişkileri ihmal edebiliriz gibi bir yargıda bulunulmuyor. Aksine, Türkiye'nin, diğer alt coğrafi alanlardaki ilişkilerinde Ortadoğu'nun daha Önemli bir parametre haline geldiği iddia ediliyor. İkincisi, krizin öncesi ve sonrasındaki iç siyasal gelişmelerin, krizin seyrini Önemli ölçüde etkilediği biliniyor. Üçüncüsü, Soğuk Savaşın en önemli kanat ülkesi Türkiye'nin, krizle birlikte hem gelişmelerin odağındaki bir ülke haline geldiği, hem de krizin komşu ülkeler arasında yarattığı koalisyonlar açısından stratejik öneminin arttığı hissediliyor. Son olarak, çok daha farklı koşullarda meydana gelmişse de, 2003'de ABD'nin Irak'ı işgali ile başlayan sürecin, bu tür oyun teorik yaklaşımlarla analiz edilebilecek krizlere daha elverişli bir zemin hazırlamış olmasıdır. Bir başka deyişle, Türkiye ve Suriye

arasındaki krizden çıkarılacak derslerin, gelecekte yaşanması muhtemel krizlerin yönetimine **yardımcı** olacağını söylemek mümkündür.

Bu makale, 1998 yılının Eylül ve Ekim ayları boyunca Türkiye ile Suriye arasında meydana gelen krizdeki karar alma sürecini, yukarıda değinilen Özelliklerin ışığında, oyun teorik bir yaklaşımla analiz etmeyi amaçlıyor. Bu amaçla, Önce krize ait dönemdeki gelişmeler ortaya konuluyor. İkinci olarak, krizin oyun teorisindeki yeri analiz ediliyor. Üçüncü olarak, Jon Hovi'nin uluslararası krizlerde tarafların yönelttikleri tehditlerin oyun teorik analizi çerçevesinde, Türkiye'nin yönelttiği tehdidin etkisi inceleniyor. Daha sonra, Alexandra Guisinger ve Alastair Smith'in geliştirdikleri ve tarafların izledikleri stratejileri ve seçenekleri ortaya koyan model vasıtasıyla Türkiye'nin bu kadar keskin bir tehdit yöneltmesinin inandırıcı olup olmadığı analiz ediliyor. Son olarak, krizin etkilerini de İçeren sonuçlar, Türkiye'nin Ortadoğu'da gelecekte taraf olması muhtemel krizler açısından değerlendiriliyor.

2. KRİZİN SAFHALARI

8 Temmuz 1996'da güvenoyu alan Refahyol hükümeti tarafından "tutucu" olarak nitelenen Dışişleri Bakanlığını, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller üstlenmişse de, Devlet Bakanı Abdullah Gül Dışişleri Bakanlığının birçok yetkisini devralmış olduğu gibi, yine Erbakan tarafından, görevlendirilen Devlet Bakanı Rıza Güneri Sudan ve İran, Devlet Bakanı Ahmet Cemil Tunç da Irak ve Ortadoğu ile ilişkilerin sorumluluğunu üstlendi. Başbakan Necmettin Erbakan'ın İran, Endonezya, Malezya, Singapur, Mısır, Libya ve Nijerya'ya yaptığı gezilerin yarattığı gerginliklere, geziler sırasında görüşülen İslamcı Örgüt temsilcilerinin yarattığı

rahatsızlıklar eklenince, geziler Öncesinde ortaya konulan hamaset dolu hedefler gerçekleştirilemedi.

Refahiyol hükümeti döneminde, PKK'ya karşı silahlı mücadele politikasında bir değişiklik olmamakla birlikte, Kuzey Irak konusu siyasi alana kaydı. KDP ve KYB arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanan Irak'ın 31 Ağustos 1996'da KDP ile anlaşarak Kuzey Irak'ta KYB'ye karşı hareket yapması, Ankara'da Irak'ın üniter yapısının vurgulanması açısından olumlu karşılanırken, ABD'yi rahatsız etti. ABD'nin arabuluculuğu ile Ankara'da bir araya gelen KDP ve KYB, Türkiye'nin de yer aldığı **1. tur Ankara Sürecini** başlattılar. Bu görüşmeler sırasında Ankara'yla Washington arasındaki konulara yönelik yaklaşımlarda farklılıklar belirginleşmeye başladı. Türkiye, Barzani'nin Irak'la yakınlaşmasını desteklerken, ABD, KDP-KYB işbirliğinin Saddam'a karşı sürdürülmesini istiyordu.

Ekim ayındaki **2. tur Ankara Süreci** görüşmelerinde ABD, hem KDP ve KYB üzerinde baskı yaparak Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermek için iki taraftan da PKK'ya karşı mücadele sözü aldı, hem de Türkiye üzerinde baskı yaparak bölgedeki "geçici rejimin" meşruluğunu kabul etmesini sağladı. Türkiye 1991'den beri İzlediği Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan politikayı ilk kez terk ettiği izlenimi veriyordu. Bununla birlikte Irak'la ilişkilerinde de bir yakınlaşma görülmekteydi.

Kasım ayında TSK'nin Kuzey Irak'a yaptığı iki operasyondan sonra, Türkiye ile Irak arasında 1984-1988 arasında geçerli olan sıcak takip olanağı tanıyan anlaşmanın yenilenmesi için görüşmeler başladı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın talimatıyla 10 Aralık 1996'dan itibaren Kerkük-Yumurtalık boru hattı yeniden devreye girdi. Türkiye Irak ticaretini 500 Milyon dolara çıkarmayı hedeflediğini açıkladıysa da, Irak'ın dünya pazarının üzerinde fiyat veren Türkiye'nin Irak pazarına girmesinin zor olduğunu açıklaması, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesini engelledi. 120

Diğer yandan, yıllardan beri süren siyasal istikrarsızlıkların körüklediği ekonomik istikrarsızlıklar, İslamcılık akımının güçlenmesini sağladı. Aşırı sağ "Misak-ı Milli bizim için bir cenderedir" emperyalist temasını işlemeye başlarken, "Yeni Osmanlılık" diye anılan bir akım, Osmanlı İmparatorluğunun eski eyaletleri olan ülkelerde Türk etkisinin tekrar kurulmasını savunuyordu.

Refahiyol iktidarı döneminde yaşanan iç politikadaki gelişmeler üzerine 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarının uygulanmaya konmasından sonra, 29 Nisan'da Genelkurmay Başkanlığı tarafından düzenlenen bilgilendirme toplantısında Milli Askeri Stratejik Konsept kamuoyuna açıklandı. İrtica ve bölücü terör tehdidi birinci öncelik olarak nitelendirilerek dış tehdidin önüne geçirildi ve bu tehdidi destekleyen ülkeler olarak *İran ve Suriye'ye karşı siyasal, ekonomik ve hatta askeri güç kullanma ihtiyacının doğabileceğinin işareti verildi*. Türkiye, ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden bölücü tehdidi, klasik Soğuk Savaş tehditlerinin önüne geçiriyor ve bir anlamda da yeni uluslararası sistemin tehditlerine yönelik kapsamlı ilk politika değişikliğine gidiyordu. (Aykan, 1999: 174)

Nisan 1997'de Milli Savunma Bakanı Tayan'ın İsrail ziyareti sırasında ortak tehdit oluşturan ülkelerin Suriye, İran ve Irak olduğu açıklandı ve İsrail ile ortak askeri tatbikatlar yapılması üzerinde duruldu. Mayıs'ta Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in İsrail ziyareti sırasında İsrail Savunma Bakan Yardımcısı David Ivry ve ABD'li yetkililerle yapılan toplantılarda, Suriye ve İran'a karşı atılacak somut adımlar belirlendi. Buna karşılık, Arap ülkeleri tepkilerini dile getiren açıklamalarla birlikte Türkiye-İsrail yakınlaşmasının etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik ittifak girişimlerinde bulundular.

Doğal olarak, Türkiye'de de Ortadoğu politikası konusunda farklı görüşler ortaya çıktı. İsrail'le ilişkilerin geliştirilmesini savunanların yanı

sıra, Arap devletlerinin ihmal edildiğini ve bölge dengeleri açısından tek taraflı politikaların uzun vadede olumsuz sonuçlar doğuracağını ileri sürenler de vardı. Ancak, birincil tehdit irtica ve PKK terörüydü ve bu konuda izlenecek tavizsiz politikalar kaçınılmaz olarak Arap devletlerine, özellikle de Suriye'ye karşı sert bir tutum gerektiriyordu. Temmuz 1997'de Refahyol hükümetinin yerine kurulan ANAP-DSP-DTP koalisyonu bu sürecin Türkiye'deki ilk işareti oldu. Ancak, Refah Partisinin kapatılmasının ertesinde kurulan Fazilet Partisinin erken seçim isteklerinin hükümet üzerinde bir baskı oluşturduğu da biliniyordu. Bundan dolayı, kriz bir bakıma da erken seçim baskısı altındaki iç politik gelişmelere rastladı. (Dorsey, 1998: 26)

Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini geliştirmesi, Marksist kimliği azaldıkça İslam bağlantısı güçlenen PKK'yı askeri açıdan giderek zayıflatması ve KDP'yle ilişkileri başta olmak üzere Kuzey Irak politikasının önemli bir parçası haline gelmesi, Suriye ve Irak'ın endişelenmesine ve yaklaşmasına yol açtı. Suriye, artık PKK'nın en önemli destekçisi olarak Türkiye'nin odağındaki ülke haline gelmişti. (Aykan, 1999: 175) Türkiye ilk adımı Suriye nezdinde attı ve 2 Temmuz'da kamuoyunda İyi Komşuluk Forumu diye yer alan bir belge Suriye'ye iletildi. Suriye Türkiye'yle ilişkileri geliştirmek için somut adım atmadığı gibi, Ağustos 1998'de Petrol Bakanı Bağdat'ı ziyaret ederek, 1982'de İran-İrak savaşı sırasında kapatılan Kerkük'ten Banyas limanına giden petrol boru hattının yeniden açılacağını duyurdu.

Türkiye-Suriye ilişkileri 1998 sonbaharında daha da gerginleşti. Eylül 1998'de Washington'un ısrarlı girişimleri sonucunda 4 yıllık bir aradan sonra KDP ve KYB yetkililerinin bir araya gelmeleri ve bir nihai bildirme yayınlamaları ABD ve Türkiye'nin politikalarındaki farklılığı daha da belirginleşirdi. ABD Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasının sinyallerini

veriyordu. Türkiye ise, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması politikasının özünden ödün vermeye yanaşmıyordu. **Washington Sürecinden** dışlanan Türkiye'nin, Suriye ve Irak'la birlikte ABD'ye karşı çıkmasının beklendiği sırada, farklı bir politika izleyerek Suriye'ye karşı tavrını sertleştirdi. (Aykan, 1999: 178)

Kriz süresince işbaşındaki hükümet, 30 Haziran 1997'de Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığında DTP ve DSP ile kurulmuş olan koalisyon hükümetiydi. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Bakanlık Müsteşarı Büyükelçi Korkmaz Haktanır'dı. 16 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in Hatay'da yaptığı konuşmada "Türkiye, Suriye ile iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Ancak sabrımız taşmak üzeredir. Her türlü fesatlık Suriye'den çıkmaktadır. Türkiye fesatlıklara cevap verecek güçtedir. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır." şeklindeki sözleri, Şam'a karşı askeri bir eyleme girişileceğinin ilk işaretini verdi. Orgeneral Ateş'in resmi konumu dikkate alınırca, bu açıklamanın devlet politikasının yansıması olduğu görülebiliyordu.

1 Ekim'de Cumhurbaşkanı Demirel TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada "Suriye Türkiye'ye karşı açık bir husumet politikası izlemektedir. PKK terörüne aktif destek sağlamaya devam eden Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu, sabrımızın taşmak üzere olduğunu buradan dünyaya ilan ediyorum." diyerek, Ankara'nın gerekirse Suriye'ye karşı silahlı çatışma içine girebileceği izlenimlerini kuvvetlendirdi. Aynı gün Genelkurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'nun "Suriye ile aramızda ilan edilmemiş bir savaş var" demeci, Demirel'in uyarısını daha da sertleştirdi. Ankara'nın Şam'a yaptığı uyarı devlet adamlarının demeçleriyle sınırlı kalmadı. *Suriye sınırına yakın bölgelere askeri birlikler kaydırmak ve*

manevra hazırlıklarında bulunmak gibi önlemler de alındı. 5 Ekimde iki ülke arasında tüm diplomatik yollar kesilmişti.

İsrail yönetimi, Ankara ile Arap ülkelerinin beklentilerinin aksine, Ankara'ya ne siyasal, ne de askeri destek vermeyeceğini açıkladı. Irak Suriye'nin yanında yer aldığını bildirirken, Ürdün, S. Arabistan ve İran Türkiye'yi daha ılımlı olmaya davet ettiler. Libya lideri Kaddafi, Suriye'ye yapılacak bir saldırıyı kendilerine yapılmış sayacaklarını açıkladı. Esasında, Arap ülkelerinin Türkiye karşısında birleşmeleri yeni bir politik olgu değildi. Bunun en son örneğini, Aralık 1997'de Tahran'da toplanan İslam Konferansı Örgütü'nün, Türkiye ve İsrail arasındaki askeri İşbirliğine yönelik "derin endişe (deep concern)" duyduğunu açıklamasıyla vermişlerdi. (Aykan, 1999: 180) Ayrıca, Ürdün gibi ülkelere göre, Türkiye'nin bu tırmanma politikasının arkasında Türkiye'nin su sorunundan duyduğu endişe yatıyordu. Rusya Federasyonu ise, PKK'yı Hazar Petrollerinin uluslararası piyasalara ulaştırılmasında ve Çeçenistan Sorunu açısından bir kaldıraç olarak kullanma eğilimindeydi. Kriz birdenbire, Türkiye'nin sadece Doğu ile değil, Batı ile de ilişkilerinde yapabilecekleriyle yapamayacaklarının bir test alanı haline geldi. (Aykan, 1999: 183-185)

Oran'a göre, ABD'den de destek gelmemesi üzerine, ***askeri hazırlıklarını tamamlayan Türkiye krizin çözümünde diplomatik girişimlere yeşil ışık yaktı.*** ABD'nin böyle bir politika izlemesinde ise şu faktörler etkili oldu. Birincisi, Avrasya'yı denetleyebilmesi için Türkiye'ye ihtiyacı belirmişti. İkincisi, Soğuk Savaşın bitmesinden sonra hegemon güç olabilmek için ABD'nin NATO'ya ve onun işlevinin devam etmesine ihtiyacı vardı. Üçüncüsü, kendisini son derece rahatsız eden Saddam'ın denetlenmesi için Keşif Güç uçuşlarının Türkiye'deki güvenilir üslerden uçmaya devam etmesi önemliydi. Dördüncüsü, sürüncemede kalan bir Ortadoğu Barış Sürecinde İsrail'e destek olması için Türkiye'ye ihtiyaç vardı. Nihayet

Türkiye, kendi yaşamsal çıkarları tehdit edilmediği sürece ABD'ye karşı çıkması zor bir ülkeydi; çok nazik durumdaki ekonomisi, ABD'nin etkisindeki IMF'nin "iki dudağı arasında" bulunuyordu. Tabii bu değerlendirmesinin sonucu olarak, yine Oran'a göre, **"Bu nedenler, ABD'nin, Türkiye'yi "ikna" etmesinde önemli bir rol oynadı, çünkü bilindiği kadarıyla operasyonun "çıkış planı" yoktu; yani Suriye, Türkiye'nin tehdidinde aldırmasaydı, Türkiye'nin bunun için savaşa girmesi zor olurdu."** (Oran, 2001: 214-231) Aslında, sadece Türkiye'nin değil, başka hiçbir ülkenin Ortadoğu'da kendi politikalarını empoze edecek kadar güçlü bir konuma gelmesi ABD için istenilen bir durum değil. Aykan'a göre İse, kriz yönetimi başlatılmasının yanında, **esnek mukabele stratejisi ile kontrollü bir tırmanma** benimsenmişti. (Aykan, 1999: 176) Bu durum, kriz yönetiminde zorlayıcı iletişim tekniği (coercive communication move) anlamına gelir. Birliklerin yer değiştirmesi, Suriye'ye verilen diplomatik ve zorlayıcı bir mesajdı. Bir başka deyişle, temel bir zorlayıcı hamle (basic coercive move) devreye sokulmadı. (Snyder, 1972: 224)

Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi arabuluculuk rolü üstlenerek, mekik diplomasisi başlattılar. Diplomatik kanalların devreye girmesiyle birlikte olumlu gelişmeler kaydedildi ve 17 Ekimde PKK Terör Örgütü Lideri Abdullah Öcalan Suriye'den ayrıldı. Bu somut adımın atılması üzerine, 19-20 Ekim tarihlerinde iki ülke yetkilileri Adana'da bir araya geldiler. Yapılan görüşmelerden sonra Türk heyeti adına Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Uğur Ziyal, Suriye heyeti adına da Siyasi Güvenlik Başkanı Tümgeneral Adnan Badr Al Hassan tarafından imzalanan ve **Adana Mutabakatı** olarak adlandırılan tutanakta Suriye birtakım taahhütlerde bulundu ve bu taahhütlerin uygulanabilmesi için gerekli mekanizmaların

kurulacağına dair tutanakları imzaladı. Kriz savaş **çıkmadan** veya kuvvete başvurulmadan sona ermişti.

ABD, Öcalan'ın Avrupa'ya gitmesi üzerine başlayabilecek PKK'nın uluslararasılaşma sürecini, Avrupa ülkelerini ikna ederek önledi. Kriz, Suriye ile ilişkileri iyileşme yoluna sokmakla birlikte, PKK'nın siyasallaşma sürecini hızlandırdı. Hafız Esat'ın ölümünden sonra, PKK ile kişisel ilişkileri bulunan kardeş Rıfat Esat'ın yerine oğul Beşar Esat'ın devlet başkanlığına getirilmesi Türkiye'nin endişelerini giderdi. Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ilk resmi yurt dışı ziyaretini Hafız Esat'ın cenazesine katılmak için Şam'a yaptı. Cenaze törenine Türkiye'nin en yüksek düzeyde katılması ve Beşar Esat'ın Sezer'e büyük ilgi göstermesi, Suriye'nin Türkiye politikasında bundan sonra radikal bir değişiklik olmayacağı şeklinde değerlendirildi. (Fırat, 2001: 560-567)

3. OYUN TEORİSİ VE ULUSLARARASI KRİZLER

Oyun teorisi, eleştirilere uğramış bir teori. Bunların başında, realizmin etkisinde kaldığı iddiası geliyor. Realizmin öngördüğü gibi oyun teorisinde de tarafları işbirliğine yönelten ana unsur toplam fayda değil net faydadır. Oysa gerçek hayatta durum böyle olsaydı işbirliğinin neredeyse hiç gerçekleşmemesi gerekirdi. Çünkü devletler genellikle net faydadan ziyade kendi toplam faydasını dikkate alır. Bir diğer eleştiriye göre de, oyun teorisi matematikle ilgilenmeyenlere hitap etmediğinden, toplumsal zeminde uluslararası ilişkilerin anlaşılması ve yorumlanmasına hizmet etmez. Bunun temel nedeni, realist teori gibi moral unsurlara yer vermemesidir. Dolayısıyla realizmde olduğu gibi oyun teorisinin de temel Özelliklerinden birisi, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederek diğer aktörleri göz ardı etmesidir. Oyun teorisinde tarafların rasyonel davranacağı varsayıldığı

halde, tarafların her zaman rasyonel davranmadığı bilinmektedir. Yanlış algılama ve eksik bilgilenme gibi rasyonel davranmayı engelleyici diğer öznel unsurlar dikkate alınmaz. Oyun teorisi modellerinde genellikle oyuncuların iki alternatif stratejiye sahip oldukları varsayımından hareket edilir. Oysa gerçek hayatta taraflar ikiden fazla stratejiyi takip etme olanağına sahiptir. Dolayısıyla, rasyonel çözümler genellikle işbirliğini öngörmez. Tarafların işbirliği yapabilmesi yalnızca tavuk oyunu modelinde (Game of Chicken) söz konusu olabilir. Burada işbirliğine zorlayan faktör ise net kazançtan ziyade kaybın dayanılmaz olmasıdır. Son olarak, fazla indirgemeci bir anlayışın ürünü olduğu için günlük yaşamla paralellik göstermez, (Arı, 2002: 190-226)

Oyun teorisinin savunmasını veya eleştirisini yapmak, bu makalenin boyutlarını aşacak kadar teorik bir tartışma. Ama, kısaca belirtecek olursak, eleştirilerin haklı olduğu kadar, haksız olduğu yerler de var. Sadece o alanın çalışanlarına hitap eden bir teori, siyaset bilimi açısından zayıflıklar içerir. Ayrıca, kapsamlı bir açıklama gücüne erişememiş olması nedeniyle, teori olup olmadığı bile tartışmalı sayılabilir. Ancak, bu tartışma uluslararası ilişkilerin kendisi için de yapılmakta olup, daha uzun bir süre de devam edecek gibi gözüküyor. Diğer yandan, özellikle uluslararası krizler, oyun teorisinin uygulanmasına müsait olacak kadar kısıtlı bir zaman diliminde meydana gelen ve birbiri ardına hızla gelişen uluslararası boyutta hamlelerle dolu bir inceleme alanı. Olaylar bu ölçekte yerli yerine oturtulduğunda eleştirileri giderecek ölçüde bir açıklama gücüne ulaşılması mümkündür. (Harsanyi, 1986: 89) O nedenle, teori ile olayların örtüştikleri noktalar açıklanırsa eleştirilere kaynaklık eden metodolojik sorunların önemli bir ölçüde giderilebileceği söylenebilir.

Türkiye-Suriye Krizi, bu oyun teorik çerçevedeki olayların bütünüdür. Birincisi, krizdeki hamleler son derece açık ve kesin. İkincisi, tarafların

birbirine hemen hiç güvenmedikleri çevresel koşullar var. Üçüncüsü, çatışma olasılığı çok yükselmiş olsa da, sonunda işbirliği ile veya bir başka deyişle savaş çıkmadan biten bir kriz. Dördüncüsü, tarafların yaptığı hamleler, hem kendilerinin hem de çevresel koşulların değişmesine Önemli ölçüde katkı yapmış bir kriz. Bunun temel göstergesi, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra Türkiye'nin Ortadoğu'da dahil olduğu tüm krizlerin dış politika ve iç politika değişikliklerine yol açmış olmasıdır. Ayrıca, bu tespitin sadece Türkiye için değil, bölgeye ilgi duyan tüm devletler için geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

4. TEHDİDİN ETKİSİ

Tehdidin doğasına yönelik ilk tanımlama, tehdidi yöneltenin bir niyete sahip olup olmadığını belirler. Bu tanımlama, tehdidin direkt olarak mı, yoksa bir koşula bağlı olarak mı yöneltildiğine göre yapılır. (Hovi, 1998: 11) Türkiye, bir bakıma koşullu olarak tehdit etti. Görünürdeki koşul, Öcalan'ın Suriye'den gönderilmesi idi. Oysa, yetkililerin ağzından bir kere dahi "Öcalan'ı gönderin!" sözü çıkmadı. Suriye, Türkiye'nin temel amacını anlamış, buna da Öcalan'ı Suriye'den göndererek tavizle cevap vermişti. Zaten bu da yapabileceği kadar olanıydı. Türkiye'nin tehdidinin altında yatan esas amaca cevap vermesi Suriye'nin olanaklarını aşardı. Diğer yandan, esasında her iki tarafı da desteklemeyen koalisyonlar oluştu. Bölge ülkeleri savaş istemiyordu. Zaten herkesin savaşı, herkesin adına Filistin topraklarında, hem de Filistin ve İsrail dışında kimseye maliyeti olmadan yapıyordu. ABD de, olasılık dahilindeki tüm savaşları bu topraklara hapsetmiş olmaktan çıkar sağlıyordu. Çünkü, uluslararası güvenliği yönetmeyi üstlenmek (security manager role) yüklü bir maliyet gerektirir.

(Brecher, 1993: 34) Tüm savaşların bu topraklarda herkesin adına yapılıyor olması ABD için maliyeti en az olan yöntemdi.

İkinci tanım, Schelling'e aittir ve niyetin, karşı tarafın yapacağı hamleye göre şekilleneceği üzerine kuruludur. (Schelling, 1980; 123) Hovi'ye göre, bunun bir önemi yoktur ve tehdit edenin gerçek niyeti önemli değildir. Önemli olan böyle bir söylemin olup olmadığıdır. Çünkü, hedef ülke tehdidi algıladığı ölçüde karşılık verecektir ve hiçbir karşılık vermemesi mümkün değildir. Bu açıdan, tehdidin diplomatik bir etkileşime yol açması yeterlidir. Askeri bir sonucu olup olmaması da önemli değildir. Çünkü, tehditler bir niyeti *caydırıcı* ve karşı tarafı bir *eyleme zorlayıcı* olmak üzere ikiye ayrılır. (Hovi, 1998: 12) Bu açıdan Türkiye'nin Suriye'yi "ne yapacağını belli etmeden" tehdit etmesi, eyleme zorlayıcı olarak değerlendirilir.

Caydırma gibi statik bir eyleme girişilmedi. Çünkü, yıllardır uygulanmakla birlikte olayların Türkiye'nin lehine gelişmediği biliniyordu. Öcalan'ın Şam'da oturduğu evin adresine kadar bilen Türkiye için, statik bir anlam ifade eden caydırıcı pozisyonda kalmanın artık bir anlamı yoktu. Schelling ve Hovi'nin fikirleri bu noktada örtüşür. Çünkü, karşı tarafı bir eyleme zorlamak, caydırmaktan daha karmaşıktır. Ayrıca, zorlamanın zamanlaması ve birbiri ardına gelen hamlelere yol açması, caydırmanın durağanlığı yanında çok daha belirgin bir hareket tarzıdır ve tehdidin etkin olup olmadığının ölçüsüdür. (Schelling, 1966: 34) Bu nedenle, Türkiye Ortadoğu'nun gelecekteki şekillenmesine yönelik rolünü belirlemek istemeye başladı diyebiliriz. Krizin, 1995'de Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen Kardak Krizi'nin tamamlayıcısı bir dış politika stratejisi olduğu da söylenebilir. Çünkü, her iki krizi de Türkiye'nin artık hegemonik ve çok merkezli uluslararası sistemin gereklerini yerine getirmeye başladığının işaretleri olarak değerlendirmek de mümkündür. Zorlamanın zamanlaması

Suriye için de uygundu. Suriye'nin de artık Hafız Esad'ın Soğuk Savaşın mantığına dayanan politikalarından kurtulmak ve dünya ile bütünleşmek ihtiyacında olduğu biliniyordu. Bir başka deyişle, Suriye için Öcalan, artık bir kazanç faktörü değildi.

Hovi'ye göre, bir tehdidin etkili (*effective*) olup olmaması, karşı tarafta bir eylem değişikliğine yol açıp açmadığıyla ölçülür. Tehdidin etkin olup olmadığının da bazı koşulları var. Birincisi, ortaya çıkardığı sonuçla ilgili (*relevant*) olması gerekiyor. Yani, tehdit edenin yapılmasını istediği eylemin tehdit edilenin seçenekleri arasında olması gerekiyor. Aksi takdirde, tehdidin bir etki yapması mümkün değil. Bununla birlikte, bu gerek bir şarttır, yeter şart değildir. Buna ek olarak, karşı tarafın, tehdidin öngördüğünü yapmaya imkanının olması gerekir. Aksi takdirde, tehdit etmenin hiçbir anlamı kalmaz. Bu açıdan, Türkiye'nin tehdidinin etkisi olduğunu söylemek mümkün. Öcalan'ın Suriye'nin dışına gönderilmesi Türkiye için tatmin edici bir eylemdi. Ancak, bu noktadan sonra Türkiye'nin Ortadoğu'daki gelişmeleri yönlendirme ve gerektiğinde empoze etme gücünde aşınma olduğunu söylemek mümkündür. Suriye kendisi için mümkün olanı yaptı. Türkiye ise, yapacaklarının eskiye oranla daha sınırlı olduğu bir döneme girdiğini anladı.

İkincisi, karşı tarafı yeteri kadar etkileyecek derecede keskin (*severe*) bir tehdit olması gerekiyor. Diğer bir deyişle, tehdidin öngördüğü eylemler, tehdit eden tarafından yapılmasa bile, karşı tarafın tehdidin gerektirdiği koşullara riayet etmeyi tercih etmesi gerekiyor. Tehdit yeteri kadar keskindi. Bunu askeri birliklerin yer değiştirmesinden anlayabiliyoruz. Ancak, inandırıcı olup olmadığı konusunda şüpheler var. Suriye'nin Öcalan'ı çok fazla pazarlık yapmadan Suriye dışına göndermesi bunu gösteriyor. Eğer elindeki kozunun değeri düşünülüyorsa fazla olsaydı, bu kadar kolay vazgeçmezdi. Üçüncüsü, tehdidin inandırıcı (*credible*) olmasıdır. Bu açıdan,

tehdit ne kadar keskin olursa olsun bir şey fark etmez. Eğer karşı taraf, tehdit edenin açıkladığı yaptırımları yerine getiremeyeceğini biliyorsa, tehdit etkili olmaz. (Hovi, 1998: 14-15) Biraz da bu nedenle Ortadoğu'nun "istikrarlı anarşik" durumunu bozan bu krizin savaşa gitmesini önleyen bir süreç söz konusu. Tabii, bir de Türkiye açısından bakmak gerekiyor. Wright'a göre, tırmanmayı etkileyen 6 unsurdan bir tanesi, tırmanmadan görülebilecek zararın hesabının yapılmış olmasıdır. (Wright, 1971: 355) Türkiye, taviz koparmasaydı saldırırdı. Bu saptama tamamen iç politik eğilimlerle ilgili. Kilgour, sorunlarını savaşa halletmeye yönelik ülkelerin ulusal desteklerini, konunun popülaritesinden ve yapılacak eylemin meşruiyetinden aldığını belirtiyor. (Kilgour, 1991: 279-280) Yıllardır terörden acılar çeken her ülkenin kamuoyu biraz zorlansa da bu eyleme destek verirdi. Diğer yandan, dış politika karar vericilerinin böyle bir savaşı göze almayı düşünmeleri halinde ilk yapacakları şey kazanma olasılıklarını hesap etmeleridir. Çünkü, terörün sona ermiş olmamasının üzerine eklenecek bir askeri başarısızlık çok daha fazla prestij kaybına neden olurdu. (James, 1991: 313) Bu durum, Türkiye'nin temel ikilemini temsil eder. Zaten, ABD'nin devreye girerek destek olduğu an, tırmanma periyodunun sonu anlamına gelen bu andır.

Tehdidin inandırıcılığı, tehdit edenin hangi güdülerle davrandığına bağlıdır. Yani tarafların her ikisinin de birbirleri hakkında bilgileri tamdır ve bu nedenle de rasyonel davrandıkları varsayılır. Burada, rasyonelden kast edilen, tarafların birbirlerinin niyetleri hakkında tam bilgi sahibi olmalarıdır. Türkiye ile Suriye arasında birbirleri hakkında bilgi eksikliği yoktu denilebilir. Çünkü, Suriye Türkiye'nin tehditlerine çok çabuk cevap verdi. İkincisi, Türkiye son derece kısa bir zaman diliminde saldırı hazırlıklarını tamamladı. Üçüncüsü, iki ülke dışında bölge ülkelerinin ve ABD gibi süper güçlerin tepkisi de hızlı oldu. Sonuç olarak, bu durumun böyle gitmeyeceği ve Türkiye'nin buna ne zaman ve nasıl bir tepki vereceği konusunda üçüncü

tarafının da uzun süredir hesap yaptığı gözlemlendi. Tepkilerin hızını, Öcalan daha sonra başka ülkelerde misafir edilirken verilen tepkilerin yavaşlığından anlıyoruz.

Çoğu Batılı ülke Öcalan'ın kendi topraklarında ikamete zorlanmasına, Türkiye'nin Suriye'yi tehdit etmesine hazır olduğu kadar hazırlıklı değildi. Bu gibi durumlarda, oyun teorisi, bir tarafın bir sonraki hareketinin, diğeri tarafından belirsizliğe yer kalmaksızın bilindiği koşulu üzerine tasarlanmıştır. Bu da, tehdit edenin yetenekleri ve önceliklerinin karşı tarafça bilindiği varsayımına dayanır. Eğer, tarafların birbirleri hakkındaki bilgilerinin eksik olduğu gibi bir varsayım ile hareket edilirse, oyun teorisinin koşulları tamamen değişir. Bu da otomatik olarak, tehdit edenin, tehdidin gereklerini yerine getirip getiremeyeceğine dair kuşkuların doğmasına, yani rasyonel olup olmadığı tartışmasına yol açar. Böyle bir durum, oyunun koşullarının tamamen değişmesi demektir. (Hovi, 1998: 15) Suriye, bu soruyu "Öcalan'ı gönderir, denklemin içinden çıkarım" şeklinde cevapladı. Türkiye de, Öcalan'ın uzak bir ülkede kalmasını, komşu bir ülkede kalmasına yeğledi. O nedenle, asıl yanlış algılamalar süreci, Öcalan'ın Suriye'yi terk etmesinden sonra yaşandı,

Maynes, tehditlerin her zaman bir inandırıcılık sorunu olduğunu ve bunun üç nedeni olduğunu öne sürüyor. Bunlardan birincisi, ulus-devletlerin sivillere zarar vermemek isteklerinin, özellikle 19. yüzyıla oranla daha fazla ortaya çıkmasıyla kuvvete başvurma güdüsünün törpülediği, bu nedenle tehditlerin inandırıcılığında belli bir aşınma olmasıdır. İkincisi, savaş alanlarında ne olup bittiğinin, kamudan saklanma olanağının eskilere oranla yok denecek kadar azalmış olmasıdır. Üçüncüsü, eskiden taraflar arasındaki askeri güç farkı daha fazlaydı. Yani, savaşın maliyeti bugünlere oranla daha azdı. Oysa, bugünlerde öyle değil. Savaş, biraz da zengin ülkelerin işi oldu. (Maynes, 1985: 117) Hovi, bunlara ek olarak, uluslararası hukukun

gelişmesinin, ek kamusal maliyetler getirdiğini söylüyor. (Hovi, 1998: 33) Gerçekten, her ne kadar uluslararası hukukun işlevinin aşındığını söylesek de, etik ve insani değerlerimiz açısından elimizde referans bir metin bulunuyor olması son derece yararlı bir olgu. Hukuku kendi çıkarlarına göre yorumlayarak kullananlar her zaman olmuştur. Bu o metinlerin yanlış olması anlamına gelmiyor. Çünkü, hayati olmadıkça insanların ölmesini gerektiren bir ulusal çıkarın varlığını kanıtlayabilen haklı bir gerekçeye insanlık tarihi içinde rastlamak mümkün değil. Böyle bir gerekçe, en azından etik değil. **Sonuç olarak, tehditlerin bir inandırıcılık sorunu olduğu aşikar. Bu sorunu aşabilmek için kullanılan bazı teknikler var.** Bir başka deyişle, tehditlerin inandırıcı olabilmesi, büyük bir ölçüde tehdit eden tarafa bağlı.

Bu tekniklerden birincisi, tehdit edenin diğer seçenekleri iptal ettiğini gösterecek bir hamle yapmasıdır. Buna "köprüleri yakmak (burning bridges)" deniyor. Dixit ve Nalebuff, bunu tehdit edenin elinde kuvvete başurmaktan başka seçenek olmadığını göstermesi olarak değerlendiriyor. (Dixit ve Nalebuff, 1991: 142-149, 157-158) Türkiye bu hamleyi yaptı. Ancak, inandırıcı bir şekilde yapmadığı için Suriye'nin cevabı o oranda keskin oldu ve Öcalan'ı Suriye dışına gönderdi. İkincisi, kazanç ve kayıpların tasarımının değiştirilmesidir. Tasarımın değiştirilmesi, tutarlılık göstermek, diğer seçenekleri daha maliyetli olarak değerlendirdiğini açıklamak, sorunu prestij sorunu haline getirmek, daha keskin bir tehdit yöneltmek ve karşı tarafa bir şans bırakmakla yapılır. Tasarım değiştirildi. Bir başka deyişle, değişeceği biliniyordu. Çünkü, Türkiye hem Arap ülkelerinden destek almayacağını, hem de ABD'nin krize müdahale edeceğini kestirebilecek tarihi birikime sahipti. Bu açıdan, hem Türkiye hem de Suriye tutarlı davrandı. Türkiye bu nedenle ve bilerek daha keskin bir tehdit yöneltmedi. Yani, Suriye'nin her koşulda birden fazla şansı vardı. Üçüncüsü, belirsizlik yaratmak ve belirsizliği fırsat bilerek kazanç sağlamaktır. Dördüncüsü, karşı tarafta

gerektiğinde irrasyonel davranılabileceği izlenimi bırakmaktır. Beşincisi ve son olarak, oyuna yeni oyuncular sokmaktır. (Hovi, 1998: 31-54) Türkiye belirsizliğin üzerinde durmadı. Oysa, belirsizlikten elde edeceği kazançların başında, AB İle ilişkilerinin geleceğine dair kuşkuları ortadan kaldırmak olabildi. Öcalan'ı almaya bu kadar istekli olunmasa, Türkiye'nin AB nezdindeki prestiji daha farklı olurdu. Hatta, "alınmaya bu kadar istekli olunmasa, belki de zorla verilecekti" diyerek abartmak bile mümkündür.

Tehdidin etkili olması için dördüncü koşul, tehdidin eksiksiz veya tam (*complete*) olmasıdır. Yani, karşı taraf tehdidin gereklerini yerine getirirse, herhangi bir yaptırımla karşılaşmayacağından emin olmalıdır. Tehdit bu açıdan son derece tam ve eksiksizdi. Bunu, Adana Mutabakatına birkaç gün içinde ulaşılmışından anlıyoruz. Beşinci ve son olarak, tehdit yeteri kadar açık ve anlaşılır (*clear*) olmalıdır. Tehdidin açık ve anlaşılır olmamasının iki sonucu var. Bir yönüyle, tehdit inanılır ve yeteri kadar keskin olsa bile karşı tarafça önemsenmeyebilir. Diğer taraftan, tehdit olması gerektiğinden daha fazla önemsenirse, tehdit yeteri kadar keskin olmasa bile karşı tarafça hemen riayet edilen bir tehdit haline gelebilir. Hovi, yanlış algılama nedeniyle, Özellikle İkinci durumda tehdidin etkili olmadığını öne sürer. (Hovi, 1998: 15-16) Hovi doğru bir yaklaşımda bulunuyor. Çünkü, tehdidin çevresinde, tehdidi doğru algılayan aktörlerin oluşturacağı koalisyonlar nedeniyle, sorunun olması gereğinden daha fazla karmaşıklaşma tehlikesi var. Ayrıca, niyet belli olduğu için, etkili olsa bile günü kurtarma anlamına da gelebileceğinden, uzun vadede tehdit edenin ulusal çıkarlarına zarar verme olasılığı var. Türkiye, koalisyonların oluşacağını bildiği için buna önem vermedi. Aslında, "Türkiye'nin çıkış planı yoktu" değerlendirmesi, böyle bir sürece verilen sıfat. Ancak, zamanlama açısından bir şeyler yapma zaruretinin daha baskın çıkması, koalisyonların uzun dönemde verdiği zararın önüne geçti. Bu nedenle, Arap ülkeleri de aynı ABD gibi algılama yaparak,

neredeysse Türkiye karşıtı bir koalisyon oluşturdular. Aslında, 1990 Körfez Krizinden beri aynı algılama mevcuttu. Türkiye'nin, Kuzey Irak sınırlarından daha Güneye geçmesi, Ortadoğu'nun otoriter rejimleri için kabusların en büyüğüydü. Şimdi, bu analizi oyun teorik bir yaklaşımla ortaya koymaya çalışalım.

Hovi'nin tehdidin inandırıcılığı ve keskinliği üzerine tasarladığı dört oyun modeli Şekil 1 'de sırayla gösteriliyor:

1. Tehdit hem inandırıcı hem de yeteri kadar keskindir.
2. Tehdit İnandırıcı, ancak yeterince keskin değildir.
3. Tehdit inandırıcı değildir, ancak yeteri kadar keskindir.
4. Tehdit hem inandırıcı değil, hem de keskin değildir. (Hovi, 1998:

16-29)

Buradaki esas sorun, Türkiye ile Suriye arasındaki krizin sonucunu bildiğimiz için, hangi düzlemde değerlendirileceğidir. Gerçekten de, "bir çıkış planı yoktu" değerlendirmesi varsayılırsa, tehdidin yeteri kadar keskin olmakla birlikte, inandırıcı olmadığı ortaya çıkar. Oysa, Türkiye'nin hem Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'daki pozisyonunu belirlemek, hem de Öcalan'ı Suriye'den çıkartmak istediği varsayılırsa, tehdidin hem inandırıcı hem de yeteri kadar keskin olduğu söylenebilir. Schelling'in tanımı itibariyle, tehdidin yeteri kadar etkili olduğu kabul edilirse, tehdidin hem inandırıcı olmadığı, hem de yeteri kadar keskin olmadığını ifade eden son tasarım ortadan kalkar. Geriye değerlendirilmeyen, tehdidin inandırıcı ancak yeteri kadar keskin olmadığı seçeneği kalır. Bize göre bu seçenek de iptal edilebilir. Çünkü, diğer iki seçenek zaten bu seçeneğin her iki varsayımını ayrı ayrı kapsıyor. Ayrıca bu seçenek, Nash Dengesinin (NE) ve Ardışık Oyun Tam Dengesinin (SPE) olduğu yer. Yani savaş seçeneğini kapsıyor. O halde iptal edilebilir. Çünkü savaş çıkmadı.

İnandırıcılık tehdidin yapıldığı koşulların bağımlı bir değişkenidir. Keskinlik, niyet edilen eylemin yaratacağı sonucun bağımsız bir değişkenidir. Öcalan Suriye'den ayrıldığına göre, tehdit yeteri kadar inandırıcı olmuştur. Ancak, "ayrılmasaydı ne olurdu?" sorusu sorulabildiğine göre, yeteri kadar keskin bir tehdit yoktur. Çünkü, Türkiye'nin savaş istemediği, hem yetkililerin politikalarını "kontrollü tırmanma" çizgisine oturtmasından, hem de Suriye'nin Öcalan'ı Suriye dışına gönderecek imkanı bulmasından anlaşılıyor. Türkiye'nin PKK'nın askeri etkisini azalttığı dikkate alındığında, Türkiye'nin Suriye üzerine yönelttiği tehdidin, Ortadoğu'daki politikaları açısından bir etkisi olmadığını gösteriyor. Burada önemli olan, Öcalan'ın Suriye dışına çıkması değil. Bu hamle, kriz yönetiminde zorlayıcı bir iletişim hamlesidir. Asıl önemli olan, Türkiye'nin kendi koşullarını ABD ve bölgeye empoze edip edemeyeceğini, yani etkisini yönelttiği tehdit ile birlikte anlamak istemesidir. Bunları krizdeki hamleleri ortaya koyan oyun matrisi ile açıklamaya çalışalım.

SURİYE

TÜRKİYE	Çekilme	Direnme	Tehdit hem inandırıcı hem de yeteri kadar keskin
	Eğer direnirse saldırır	NE/SPE	
TÜRKİYE	Eğer direnirse geri çekilir		

SURİYE

TÜRKİYE	Çekilme	Direnme	Tehdit inandırıcı ancak yeteri kadar keskin değil (Savaş çıkmadığı için bu seçenek iptal olur)
	Eğer direnirse saldırır	NE/SPE (Savaş)	
TÜRKİYE	Eğer direnirse gen çekilir		

		SURİYE		
		Çekilme	Direnme	
TÜRKİYE	Eğer direnirse saldırır	NE		Tehdit yeteri kadar keskin ancak inandırıcı değil
	Eğer direnirse geri çekilir		NE/SPE	

		SURİYE		
		Çekilme	Direnme	
TÜRKİYE	Eğer direnirse saldırır			Tehdit hem inandırıcı değil, hem de yeteri kadar keskin değil (Schelling'in etki analizine göre bu seçenek geçerli değil)
	Eğer direnirse çekilir		NE/SPE	

Şekil 1: Türkiye ve Suriye'nin Krizdeki Stratejileri

5. KRİZİN OYUN AĞACI İLE ANALİZİ

Guisinger ve Smith'in modelinden yola çıkarak değerlendirecek, Türkiye A devleti, Suriye B devleti olsun. (Guisinger ve Smith, 2002: 181-184) Statükoyu devam ettirmek Suriye için ideal pozisyonudur. Türkiye statükoyu değiştirmek için mücadeleye giren ve bunun için de tehdidi yönelten devlettir. Suriye, karşı koymaya veya koymamaya karar vermek zorundadır. Yani, hedefteki devlettir. Şekil 2 ve 3'de görüldüğü gibi, Türkiye saldırmazsa statüko devam eder. Statükonun devamı halinde Türkiye'nin kazancı 0, Suriye'nin kazancı v_B olurdu. Türkiye saldırsaydı ve Suriye karşı koysaydı savaş çıkardı. Türkiye'nin savaşı kazanma olasılığı p sembolü ile gösterilmiştir. Savaşı kazanması halinde, Türkiye'nin kazancı v_A , Suriye'nin kazancı 0 olurdu. Suriye, savaş kararını $(1-p)$ kazanma olasılığıyla alırdı. Buna ek olarak, çatışmanın Türkiye ve Suriye'ye sırasıyla k_A ve k_B kadar bir maliyeti var. Terörizmin Türkiye'ye getirdiği maliyetin yanında, Suriye'nin de terörü destekleyen ülkeler listesinde yer almaktan dolayı k_B kadar bir maliyet ödemek zorunda olması önemlidir.

Buradaki tezimiz, Türkiye'nin saldırdığı takdirde elde edeceği kazancı hesaplayarak tehdit yönelttiğidir. Bir olasılıkla, Suriye yenilecek ve Türkiye çatışılan konu üzerinde v_A kadar kazanç elde edecektir. Bunu tamamlayan bir olasılıkla, savaş çıkacak, bundan Türkiye'nin beklediği fayda, zafer kazanılması olasılığına dair beklenen kazanç ve savaşın maliyetine bağlı olarak $(pv_A - k_A)$ kadar olacaktır. Bu hesaplama dikkate alındığında, Türkiye, bu anlaşmazlıktan elde edeceği kazancı bilmektedir ve askeri kapasitesini, yapacağı ittifakları ve savaşı durumunda zafer elde etme

olasılığını gözden geçirebilecek güce sahiptir. Ancak, Suriye'nin bu anlaşmazlıktan elde edeceği kazancı (v_B) bilmeden savaşa girip girmeyeceği, Türkiye için belirsizdir. Türkiye, saldırmaya niyetli olduğunu belli etmiştir. Türkiye, bu böyle olsa bile Suriye'nin karşı koyma olasılığının az olması halinde saldırır. Eğer Türkiye, Suriye'nin karşı koyacağını bilseydi, saldırmazdı. Bu durum ikisini de savaşın maliyetinden korurdu. Şimdi bu yaklaşımı analiz edelim.

Eğer Türkiye saldırırsa, Suriye'nin teslim olmaktan doğan kazancı 0, yani $O[(U_B(\text{teslimiyeti } v_B) = 0)]$ olur. Eğer Suriye karşı koyar ve savaş çıkarsa, Suriye'nin ödeyeceği bedel:

$$E[U_B(\text{karşı koyma } v_B)] = (1-p)v_B - k_B \text{ olur.}$$

Bundan dolayı, Suriye, $[(1-p)v_B - k_B \geq 0]$ veya bir başka deyişle olduğu $(v_B \geq \frac{k_B}{1-p})$ zaman karşı koyar. Buradaki eşit işareti, direndikten sonra yenilmesi halinde Suriye'nin teslim olma halini gösterir. Türkiye, Suriye'nin kazanç değerlendirmesini kendinden emin olacak kadar bilmiyordu. Çünkü, Suriye'nin karşı koyup koymayacağı belirsizdi. Bununla birlikte, Türkiye v_B 'yi değerlendirmeye aldığı anda, Suriye'nin karşı koyma olasılığını tahmin edebilir. v_B 'nin dağılım fonksiyonunu $[F_B(x)]$ olarak gösterelim; yani, $[\Pr(v_B \leq x)]$, $[F_B(x)]$, $[F_B(x)]$ olsun. Benzer olarak, v_A 'nin dağılım fonksiyonunu da F_A olarak kabul edelim.

Bu şartlar altında, Suriye'nin önceki duruma (statüko-ante) dönmek için karşı koyma olasılığı, β , $[\Pr(v_B \geq \underline{v}_B)]$ dir ve $(\underline{v}_B = \frac{k_B}{1-p})$ olduğu yerde, $[1-F_B(\underline{v}_B)]$ ye eşittir. Özel bir durum olarak sabit dağılımın olması halinde $\beta = 1-F_B(\underline{v}_B) = 1 - (\frac{k_B}{1-p})$ kullanıyoruz. Pr (Probability), olasılığı gösteriyor. $\underline{v}_B$ bize Suriye'nin karşı koyup savaş çıkması halinde yaptığı kazanç hesabının değerini verir. Bu nedenle, mevcut statükoya istinaden $v_B > \underline{v}_B$ olursa taviz vererek savaştan kaçınacağını ve statükoyu devam ettireceğini görürüz.

Şekil 3'e bakarsak, Suriye'nin kazancının, çatışmanın Suriye'ye maliyetinin, Suriye'nin direnme olasılığına bölünmesiyle elde edilen değerden büyük olması halinde, Suriye'nin direneceğini görürüz. Suriye'nin karşı koyma olasılığının tahmini ile birlikte, Türkiye saldırıdan beklediği kazancı hesaplayabilir. β olasılığı ile birlikte, Türkiye'nin beklediği fayda $p v_A - k_A > 0$ ise tehdit savaşa götürür veya $(1 - \beta)$ olasılığı ile, Türkiye'nin istediği politikayı uygulaması halinde Suriye savaş çıkmadan taviz verir. Formel olarak,

$$E[U_A(\text{saldırıl } v_A)] = \Pr(\text{Suriye'nin karşı koyması}) (p v_A - k_A) + [1 - \Pr(\text{Suriye'nin karşı koyması})] v_A$$

$$= \beta (p v_A - k_A) + (1 - \beta) v_A = [1 - F_B(\frac{k_B}{1-p})] (p v_A - k_A) + F_B(\frac{k_B}{1-p}) v_A$$

Eğer Türkiye saldırı olmazsa statüko devam eder:

$$U_A(\text{saldırımama} | v_A) = 0$$

Böylece Türkiye, eğer

$$v_A \geq \underline{v}_A = [1 - F_B(\frac{k_B}{1-p})] \frac{k_A}{p + (1-p)F_B(\frac{k_B}{1-p})} = \frac{\beta k_A}{1 - \beta + p\beta} \text{ ise}$$

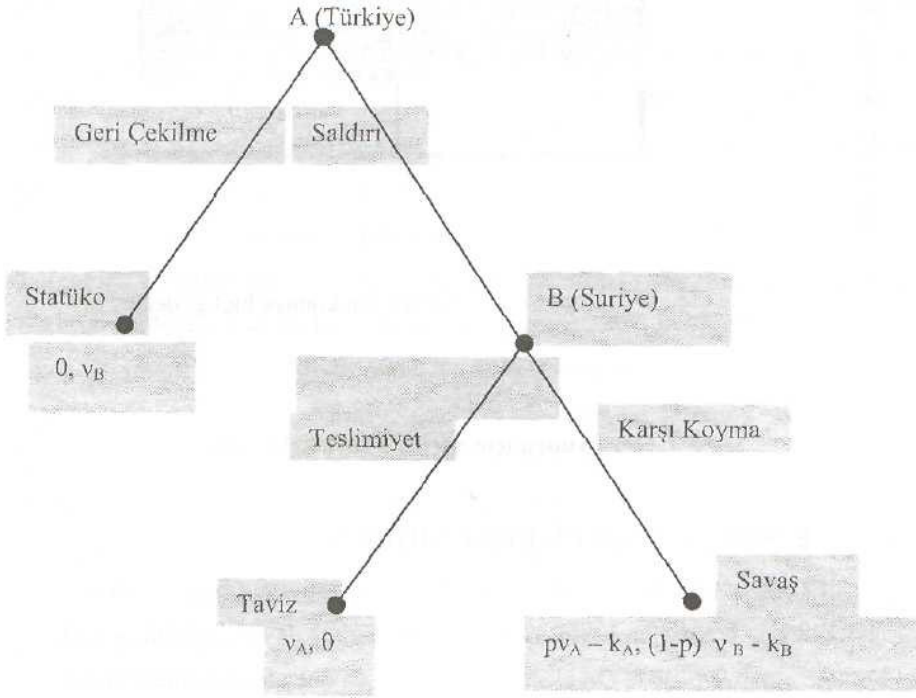
saldırır. Bu, belirsizlik hakim olduğunda meydana gelecek saldırıdan beklenen faydayı gösterir. Aynı zamanda, tarafların rastgele değil, Türkiye'nin belirli bir hesap dahilinde tehdit ettiğini ve Suriye'nin de aynı şekilde cevap verdiğini gösterir. Bundan dolayı, *"her iki taraf da", çıkarları Öyle gerektirdiği için diplomasi yoluyla "krizi sona erdirdiler"*.

Bu hesaplamalar bize herhangi bir kriz için de saldırmanın fonksiyonel dağılımını gösteren sonuçları verir. Türkiye ve Suriye'nin hamleleri önceki optimal durum olmasına rağmen, onlar Önceki halin bir sonrasına ilişkin etkisi olmayan, yani Türkiye'nin savaşla sonuçlanacak bir saldırı girişiminde bulunduğu, ancak savaşmadığı hamlelerdir. Şekil 3, $p=0.5$ ve $k_A=0.2$ olduğu durumu gösterir. , yani Türkiye,

kazanç değerlendirmesi küçük olduğu zaman statükoyu değiştirme mücadelesi yapmaz. Türkiye'nin kazanç değerlendirmesi oldukça yüksek olduğu zaman saldırır. Bu saldırıların bazıları tavizle, bazıları savaşla sonuçlanır. Eğer Türkiye, Suriye'nin karşı koyacağını bilseydi, saldırmakta daha isteksiz olurdu, çatışmaya sadece $(v_A \geq \frac{k_A}{p})$ olduğu zaman girerdi.

Türkiye, maliyetlerle kazanma olasılığı arasında bir hesap yaptı. Çünkü, kazancını belirleyen asıl etken yıllardır ödediği maliyetlerdi. O nedenle, *Türkiye'nin çok ani bir çıkış yapmış olması sürpriz değildir*. PKK Türkiye'nin hesaplamalarına göre maliyeti yüksek bir terör örgütüydü. Bu noktada, PKK'nın başında kimin olduğu veya hangi ideolojiye sahip olduğunun Önemi yoktur. Oyun teorisi bu tür değerlendirmeleri dikkate

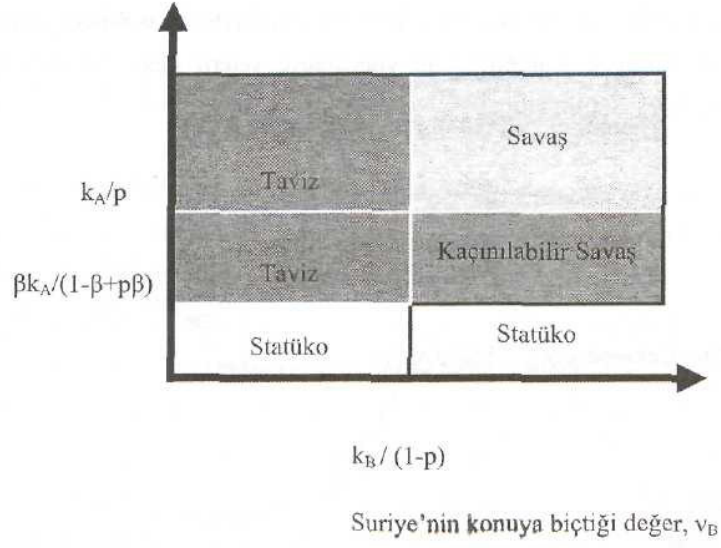
almaz, önemli olan, terörün bir ülkeye olan maliyetinin, o ülkeyi savaşa götürecektense kadar keskin bir tehdit yöneltmeye yeterli olup olmamasıdır.
(Carlson, 1995:530)

Şekil 2: Krizin Oyun Ağacı

Türkiye'nin konuya biçtiği değer, v_A

Şekil 3: Her oyuncu için verilere göre kriz oyunu

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye gibi bir ülkeden, sadece bir terörist örgütün başı olan kişiye endeksli kriz üretmesini beklemek yanlış olur. Suriye de aynı şekilde, küçük bir ülke olmakla birlikte Ortadoğu'da İsrail için en önemli ülkelerden biridir. Bu nedenle, taraflar ikiden fazla stratejiyi benimsediler ve uyguladılar. Böylece, mutabakat metinlerini kısa dönemli bir süreç olarak görebiliriz. Ayrıca, Türkiye ile Suriye arasında Su Sorunu gibi birçok konudan kaynaklanan dış politika anlaşmazlıkları da var. Esasında, savaş çıkmamasını sağlayan unsur, bu sorunların ileride yaratacağı koalisyonların krizden önce belirsiz olmasıdır. Bu tür belirsizlikler sadece uluslararası sistemin çok

merkezli olması ve her bir ulus devletin çıkar maksimizasyonu isteğinden kaynaklanmıyor. Bunun yanında, sistemin hegemonik olmasından, yani ABD gibi bir süper gücün çıkarlarından da kaynaklanıyor.

Krizin her iki ülke açısından oyun teorisinin koşullarına uygun bir şekilde geliştiğini söyleyebiliriz. Türkiye, Abdullah Öcalan'ı kullanarak, Ortadoğu'daki azalan etkisini güçlendirmek istedi. Suriye, yine Abdullah Öcalan'ı ülke dışına göndererek, uluslararası alana keskin bir dönüş yapmak istedi. Bunların ikisi de net faydalar olarak gözüküyor. Krizin sonunda varılan mutabakat metinleri de kısa dönemli işbirliğini yansıtmaları nedeniyle yine net fayda hanesine yazılabilir.

Bir başka deyişle, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da üstlenmek istediği rol ile kazanılmak istenen net fayda örtüşüyor. Çünkü, Türkiye terörden çok acılar çekmesine rağmen, 1998'in Sonbaharına kadar takriben 15 yıl süre bekledi. Yani, Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla net fayda sağlandı, ancak Türkiye'nin Ortadoğu'da üstlenmek istediği rol açısından sağlanmak istenen toplam fayda elde edilemedi. Türkiye'nin elde etmek istediği toplam faydayı aradan yıllar geçmesine rağmen elde edemediği, ABD'nin 2003'de Irak'ı işgalinin öncesinde TBMM'nin hükümetin tezkeresini reddetmesiyle de görülüyor. Bu da Türkiye'nin dış politikasını tümünden gözden geçirmesini gerektiriyor.

Süper güçlerin savaşları Filistin topraklarına hapsetmeleri yeni bir strateji değil. Aksine bir durum ABD'nin tüm planlarının bozulması ve "ona sorulmadan savaşılmaması" anlamına gelir. İşte en azından bu nedenle bile Türkiye stratejik önemi yüksek bir ülkedir. Ve savaşa girmesi bir yana, buna niyetlenmesi bile ABD için çok büyük bir maliyet getirir. Bu açıdan bakılırsa, Türkiye'nin bir B Planına ihtiyaç yoktu. Çünkü, başlangıç denkleminde ABD bir oyuncu değil. Oysa ABD bir oyuncu olarak ele alındığında, denklem, yani oyun değişiyor ve tezler Örtüşmeye başlıyor. Bir

başka açıdan bakılırsa sadece Türkiye'nin ve Suriye'nin değil, ABD'nin de dediği oluyor. Türkiye itibarını geri alıyor; Suriye uluslararası alana dönüş yapıyor; ABD'nin de Ortadoğu planlarında değişikliğe yol açacak bir yol kazası önlenmiş oluyordu.

Bu nedenle, ABD Irak ve Filistin dışında hiçbir bölge ülkeleri arası savaşı göze alamaz. Çünkü, savaşların bu toprakların dışına taşmasını veya bir başka deyişle kendi kontrolundan çıkması, ABD'nin bölgeyi kontrol edemez hale gelmesi anlamına gelir. Bu örnekten yola çıkarsak, bu kadar yıl çatışmalarına ve krizler yaşamalarına rağmen Türkiye ve Yunanistan arasında bir tek silahlı çatışma bile çıkmamış olmasının nedeni biraz daha açıklığa kavuşmuş oluyor. Bu açıdan Kardak Krizi ile Türkiye ve Suriye arasındaki krizin benzerlikler var.

Birincisi, her iki kriz de savaşla sonuçlanmadı. İkincisi, her iki krizde de ABD müdahil olduktan sonra, kriz tutukluların açmazı ile açıklanabilir hale dönüşüyor. ABD müdahil olmasa kriz tavuk oyunu ile açıklanabilirdi. Bunun yanında, tarafların ABD'nin müdahil olacağını bilerek hamle yaptıklarını ve bu nedenle keskin tehditler yönelttiklerini eklemeliyiz. Son olarak, her iki krizde de iç politik faktörler önemli rol oynuyor. Kardak krizinde Yunanlı aşırı milliyetçilerin, Suriye krizinde de Türkiye'nin içindeki etnik milliyetçi eğilimlerin önemli faktörler olduğunu belirtmeliyiz. Aslında, PKK'nın bitirilememiş olmasının yarattığı tehdidin TSK'yı harekete geçirdiği söylenebilir. Buradaki yardımcı faktör, iç politik istikrarsızlığın yarattığı boşluk ortamıdır.

Bu nedenle, terör ile ulus-devlet arasında kemikleşmiş ve bir türlü çözüme ulaştırılmayacak bir çatışmanın (Protracted Conflicts) varlığı kabul edilerek analizlere gidilmesinin daha sağlıklı olduğu sonucuna varabiliriz. Örneğin, 2001 ve 2003'de ABD'nin hemen ve pek düşünmeden savaşa girmesi bizi iki sonuca götürüyor. Birincisi, ABD 11 Eylül saldırılarını

beklediğine göre zaten savaşa da hazırlanıyordu. İkincisi, hemen savaş kararı almasının terörün boyutu veya niteliği ile ilgisi yoktu. ABD'nin aldığı savaş kararı savaşın Ortadoğu'nun dışına taşmasını önlemeye yönelik bir karardı. Büyük Ortadoğu Projesi ile kastedilen budur. ABD'nin küresel güvenliği yönetebileceği bir coğrafi alan tanımı yaparak tüm savaşları bu bölgeye hapsedmek istemesidir. Oysa, ulus-devletler her kararı kendilerine göre karar alamayacak kadar egemenliği aşmış devletler. Herkes kendi savaşını yapabilseydi, dünya çok daha kanlı bir görünüme sahip olurdu. Yani, egemenliğin sadece güvenlikle değil, aynı zamanda insanların yaşama haklarıyla da paralel bir ilişkisi var. Bir başka deyişle, halkımızın yaşamını korumaktan sorumlu olmak da egemenliğin bir parçası. Zaten, reelpolitik ile realist veya liberal uluslararası politika teorilerinin arasındaki farkı kavrayamayanların göremediği de bu değil mi? Ayrıca, oyun teorisi liberal olmadığı kadar realist bir teori de değil. Aksine reelpolitik bir teori. Bu nedenle bir çok sınırlamaları varsayarak sonuca ulaşıyor.

Guisinger ve Smith tarafların birbirleri hakkındaki bilgilerini tam saymıyor. Ürettikleri teorinin en önemli yanı budur. Oyun, tarafların taviz verdiği anların toplamından oluşan fonksiyonel bir eğri ile olasılık hesabı yaparak sonuca ulaşıyor. Türkiye için Suriye'nin tavizinin nasıl değerlendirildiği önemli. Bir başka deyişle, Suriye taviz vermeseydi savaş çıkardı veya çıkmazdı gibi yargılar sadece bir olasılık olarak nitelendirilebilir. Ancak, tehditler ne kadar keskinse, verilen tavizler de o kadar keskin oluyor. Bir bakıma, uluslararası ilişkilerdeki karşılıklık (reciprocity) ilkesi burada da işliyor.

Sonuç olarak, Ortadoğu'daki krizlerin hegemonik bir niteliği olduğunu ve çok merkezli sistemin ürettiği krizlerin başlarda Tavuk Oyunu (Game of Chicken) şeklinde gelişiyor gözüktüğü de, ABD müdahil olduğu andan itibaren Tutukluların Açmazıyla (Prisoner's Dilemma) açıklanabilecek

bir şekilde döndüğünü söyleyebiliriz. Türkiye ve Suriye arasındaki kriz de böyle açıklanabilecek boyutta, tipik bir Ortadoğu kriziydi. Türkiye'nin, bu kriz sonunda, kendi koşullarını Ortadoğu'da empoze etme gücünün aşındığını ve artık üyesi olduğu uluslararası örgütleri dışlamadan çok merkezli sistemin koşullarına uygun bir dış politikaya yöneldiğini söylemek mümkündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Arı, Tayyar. (2002). **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. İstanbul: Alfa Yayınları
- Aykan, Mahmut Bali. (1999). "The Turkish-Syrian Crisis". **Middle East Policy**. Washington: June, Vol. 6, Iss:4, ss. 174-192
- Brecher, Michael. (1993). **Crises in World Politics**. Oxford: Pergamon Pres.
- Carlson, Lisa C. (1995). "A Theory of Escalation and International Conflict", **Journal of Conflict Resolution**. Vol. 39, No. 3, September, ss. 511-534
- Dixit, Avinash, K. ve Barry J. Nalebuff. (1991). **Stratejik Düşünme**. Çeviren: Nermin Arık, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları
- Dorsey, James M. ve Jon P. Gorvett. (1998). "What's Behind the Turkish-Syrian Crisis". **The Washington Report on Middle East Affairs**. Washington: December, Vol. XVII, Iss: 8, ss. 26-3
- Fırat, Melek ve Ömer Kürkçüoğlu. (2001). "Arap Devletleriyle İlişkiler". **Türk Dış Politikası**. Editör: Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları
- Guisinger, Alexandra ve Alastair Smith. (2002). "Honest Threats: The Interaction of Reputation and Political Institutions in International Crises", **The Journal of Conflict Resolution**, April; 46, 2, ss. 175-200
- Harsanyi, J. C. (1989). "Advances in Understanding Rational Behavior". **Rational Choice**. Ed.: J. Elster, Oxford: Basil Blackwell

- Hovi, Jon. (1998). **Games, Threats & Treaties**. London and Washington: Pinter
- James, Patrick ve John R. O Neal. (1991). "The Influence of Domestic and International Politics on the President's Use of Force". **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 35, No. 2, June, ss. 307-332
- Kilgour, Marc D. (1991). "Domestic Political Structure and War Behavior". **Journal of Conflict Resolution**. Vol. 35, No. 2, **June**, ss. 266-284
- Levy, Jack S. (1989). "Diversionary Theory of War: A Critique", **Manus I**. Midlarsky (Ed.) **Handbook of War Studies**, Boston: Unwin-Hyman
- Maynes, C. W. (1985). "Logic, bribes, and threats". **Foreign Policy**. 60 (Fall), ss. 111-129
- Oran, Baskın. (2001). "Küreselleşme Ekseninde Türkiye". **Türk Dış Politikası**. Editör: Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schelling, Thomas,C. (1966). **Arms and Influence**. New Haven, CT: Yale University Press
- Schelling, Thomas,C. (1980). **The Strategy of Conflict**. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Snyder, Glenn H. (1972). "Crisis Bargaining". **International Crises: Insights from Behavioral Research**. Ed: Charles F. Hermann. New York: Free Press
- Wright, Quincy. (1971). "The Escalation of International Conflicts". **Conflict Resolution: Contributions of the Behavioral Sciences**, Clagett G. Smith(ed.). London: University of Notre Dame Press